Dokter Romijn

Waarom

Elk jaar herdenken we op 4 mei de Nederlanders die sinds de Tweede Wereldoorlog het leven hebben verloren als gevolg van die oorlog: militairen, burgers, verzetplegers, joden, zigeuners, Jehovagetuigen en degenen die nadien omkwamen bij militaire acties in het buitenland Omdat WO II al zo lang achter ons ligt wordt er vaak gezegd: ”Laten wij het verleden nu maar eens vergeten.” Om daar een antwoord op te kunnen geven, wil ik iets citeren uit een extra editie van een krant die is uitgegeven op 7 mei 1945. Hier staat ondermeer:
“Velen van hen stierven, ver van hun vaderland, in concentratiekampen, gaskamers of voor het vuurpeloton. Slechts weinigen konden in de vaderlandse bodem ter aarde worden gelegd. Gedenk ze met eerbied en altijd, vrede en vrijheid is een groot goed.”
Onder hen waren in de oorlogsperiode ook drie Markelose verzetstrijders, te weten: J.A.Hardenberg, J. Oost, en J. C. Romijn. Hun levens eindigden in het concentratiekamp Neuengamme onder de rook van Hamburg.

De drie kinderen Romijn. Van links naar rechts, Suze, Mieke en Jan. De laatste is overleden

De ouderen onder ons zullen Romijn nog kennen als een bescheiden doch sympathiek figuur die per fiets zijn patiënten bezocht. Hij liet een vrouw en drie kinderen achter.
Met twee van hen, te weten Mieke Kooiker-Romijn (80), de later be-kende schrijfster, en Suus (76) had-den wij een gesprek over deze periode, evenals met de toenmalige dienstbode Mina Klein Velderman (88). Hoewel er talrijke verhalen zijn geschreven over verzet en verzetshelden, meende de redactie om dit verhaal daaraan toe te voegen. Het verhaal over een man die stil en onopvallend mensen hielp, maar door verraad dat met zijn leven moest bekopen. Over deze dokter en zijn mede lotgenoten in dat kamp gaat dit stukje geschiedenis. Voor de achtergrondinformatie begint ons verhaal op 9 mei 1940.

Mina Klein Velderman

De slag is gevallen

Op 9 mei 1940 moeten mijn broer (8) en ik (9), zoals gewoonlijk als wij uit school komen, andere kleren aantrekken om te helpen met allerlei karweitjes op de boerderij. Dan een boterham uit de vuist en daarna naar buiten om te spelen.
Het is een prachtige voorjaarsdag en dat betekent dat wij het

veld in trekken, slootjes springen, nesten zoeken, enz. Als wij tegen de schemering weer thuis komen, moeten wij eten. Voor het naar bed gaan is dat een bord pap. Aan tafel wordt gesproken over oorlog. Maar volgens de krant mogen wij rustig gaan slapen en gaat de oorlog aan ons voorbij. De andere morgen, vrijdag tien mei 1940 met prachtig voorjaarsweer, word ik vroeg gewekt. Ik moet direct opstaan want **het is oorlog**. Er is een rokend vliegtuig over ons huis gevlogen. Zo gauw als het mogelijk is moet ik mij aankleden en dan direct naar "Dik'n Hein" (de bakker) fietsen om brood te halen. Volgens mijn moeder is voor een gezin met acht personen dat de eerste levensbehoefte. Vele anderen denken ook zo want het is al druk bij de bakker. Van de Nederlandse militairen, die gelegerd zijn in de buurt van de bakker, is weinig meer te merken.
Voor een jongen van negen jaar is het ergens wel spannend. Weten wij veel wat een oorlog is. Van onze ouders mogen wij die dag niet naar school. Je weet maar nooit wat er kan gebeuren. Om ca. tien uur zien wij de eerste Duitsers, een motor met zijspan waarop een mitrailleur. Nu begint het door te dringen dat er echt wat aan de hand is. Er wordt niet gewerkt op het land. Overal staan mensen te praten, waar wij als jongens met grote oren naar luisteren. Velen zijn ongerust want tal van mannen uit Markelo zijn in militaire dienst en gelegerd door heel Neder-land. Toch verschijnt er die avond nog een beknopte uitgave van de krant. Hierin lezen wij:
"De slag is gevallen. Vanochtend in de vroegte is Nederland opgeschrikt door geronk van motoren en het gedonder van kanonnen en afweergeschut. Vliegvelden worden gebombar-deerd."
In dezelfde krant staat een proclamatie van Koningin Wilhelmina afgedrukt waarin ondermeer staat:
"*Mijn volk.*
Nadat ons land met angstvallige nauwgezetheid al deze maanden een stipte neutraliteit had in acht genomen, en terwijl het geen ander voornemen had dan deze houding streng en conse-quent vol te houden, is in de afgelopen nacht door de Duitse weermacht zonder de minste waarschuwing een plotselinge aanval op ons gebied gedaan. Dit niettegenstaande de plechtige toezegging enz. enz."

Als rovers in een donkere nacht hebben de Duitsers ons land overvallen. Het is zaterdagochtend en bij het thuisfront neemt de onrust toe, want geruchten gaan snel. Een enkeling heeft een radio die echter summier berichten weergeeft over wat er in Nederland gebeurt. Later op de dag zien wij Duitse colonnes over de weg rijden. Ondanks dat er oorlog is moeten wij die avond op tijd naar bed. Het blijft deze dag onrustig. Wel komt de melkboer langs om de melk naar de fabriek te brengen. Op de boerderij gaat het langzaam zijn gewone gangetje. Ook gaan er geruchten dat de soldaten uit het Nederlandse leger beginnen te vluchten. Geen wonder als je naderhand ziet tegen welk een overmacht ons leger moest vechten. (Zie tabel)

Machtsverhouding

tussen het Nederlandse leger en de Duitse troepen die op 10 mei Nederland binnenvielen.

Nederland	***Duitsland***
9 divisies	*22 divisies*
676 stukken geschut	*1378 stukken geschut*
1 tank	*759 tanks*
124 vliegtuigen	*1150 vliegtuigen*
350.000 soldaten	*750.000 soldaten*
Verliezen	
7500 doden en gewonden	*4000 doden en 3000 gew.*

343.250 gevangen genomen *1200 gevangen genomen en 700 vermisten*

Toch werd op sommige plaatsen fel verzet geboden tegen de Duitsers, met name op de Grebbeberg waar zij tegenover SS eenheden stonden die Nederlandse krijgsgevangenen als levende schilden gebruikten. Bij minstens drie gelegenheden werden Nederlandse krijgsgevangenen door de SS vermoord. Toen de Duitsers Rotterdam begonnen te bombarderen legde het Nederlandse leger op 14 mei de wapens neer en capituleerde op woensdagmorgen 15 mei 1940. Nederland was bezet maar de oorlog ging voort.

Het verzet

In de eerste maanden na de bezetting was het actieve verzet nog maar een zaak voor weinigen. Het was nog een gevoel van afwachten en zien hoe Frankrijk en Engeland het er afbrachten. De nieuwe rijkscommissaris deed schone beloften maar allengs worden de vrijheden ingeperkt. Het gevolg was dan ook dat reeds in juni het eerste gestencilde illegale blaadje verscheen.

Ook zag het illegale blad Vrij Nederland het licht met een oplage van 130 exemplaren. Hoe strenger de Duitse maatregelen werden, hoe feller werd het verzet. Steeds meer mensen moesten onderduiken. Velen wisten niet wat hen de andere dag te wachten stond. Overal loerde het verraad. Maar ondanks alle moeilijkheden, ondanks terreur en verraad, werden tienduizenden vervolgden en onderduikers verzorgd. Jaar na jaar. Het verzet kwam pas goed op gang bij de Februaristaking in 1941. Een staking die begon in Amsterdam en die zich snel in die omgeving uitbreidde. Dat de Duitsers zich zorgen maakten blijkt wel uit bijgaand telegram dat gericht was aan de burgemeester van Markelo.

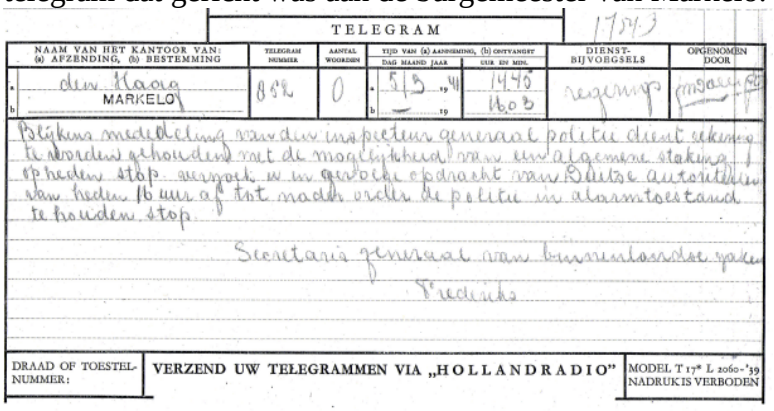

TELEGRAM

1941

NAAM VAN HET KANTOOR VAN: (a) AFZENDING, (b) BESTEMMING	TELEGRAM NUMMER	AANTAL WOORDEN	TIJD VAN (a) AANNEMING, (b) ONTVANGST DAG MAAND JAAR	UUR EN MIN.	DIENST-BIJVOEGSELS	OPGENOMEN DOOR
a den Haag	858	0	5/3 41	1445	regering	maas
b MARKELO			— 19	1605		

Bijkans mededeeling van den inspecteur generaal politie dient rekening te worden gehouden met de mogelijkheid van een algemene staking stop verzoek u in geval opdracht van Duitse autoriteiten van heden 16 uur af tot nadere order de politie in alarmtoestand te houden stop

Secretaris generaal van binnenlandsche zaken

Frederiks

DRAAD OF TOESTEL-NUMMER:

VERZEND UW TELEGRAMMEN VIA „HOLLANDRADIO"

MODEL T 17* L 2060-'39
NADRUK IS VERBODEN

Als jongen kan ik mij nog herinneren dat overal mensen stonden te praten. Dit verzet werd al gauw de kop ingedrukt want de Duitsers dreigden met keiharde maatregelen, waaronder het standrecht.

Onderduikers

De Duitse maatregelen werden steeds strenger. Jonge mannen moesten zich melden om te gaan werken in Duitsland, veelal in de wapenindustrie. Velen weigerden om naar Duitsland te gaan en doken onder. Het leger van onderduikers groeide snel, moest eten hebben maar werd ook ziek. Volgens de door hen afgelegde eed waren de huisartsen verplicht om alle zieken en gewonden te helpen. Van de Duitsers hadden zij de verplichting gekregen om de onderduikers aan te geven bij de politie of de SD.

Gelukkig stonden vele huisartsen aan de goede kant en hielpen in het geheim waar ze maar helpen konden. Zo ook de huisarts dokter Romijn. Naarmate de oorlog heviger werd en de bombardementen op Duitsland in hevigheid toenamen, kwam daar ook nog de verzorging van neergeschoten gewonde piloten bij. Niet alleen Romijn maar vele huisartsen, dominees,

schoolhoofden ed., kwamen op deze manier in het verzet terecht. Velen van de laatste ook doordat zij de Engelse taal beheersten.
In het derde bezettingsjaar, op 29 maart 1943 gaf de bevelhebber van de Duitse strijdkrachten in Nederland, generaal Christiansen bevel dat alle in Nederland wonende militairen zich opnieuw in krijgsgevangenschap moesten begeven. Onmiddellijk brak er in Twente een proteststaking uit, die zich een dag later verspreidde over heel Nederland. Bij de meeste bedrijven werd nauwelijks nog gewerkt. Melkrijders die de melk naar de fabriek moesten brengen staakten ook.
Een genadeloos optreden van de bezetter maakte een einde aan de staking. De Grüne Polizei kreeg de bevoegdheid om ter plaatse vonnissen te voltrekken, wat dan ook gebeurde. Bij de fabriek Jordaan in Haaksbergen werden negen werknemers gearresteerd en bij de uitspanning De Broeierd aan de Hengelosestraat doodgeschoten. Deze spontane staking had tot gevolg dat het verzet zich gesterkt voelde en het verzet heviger werd.

De arrestatie

“Dokter Romijn is door de Duitsers gevangen genomen.” Als een lopend vuurtje ging dit bericht op zaterdagmorgen 4 november 1944 door het dorp. Niemand kon geloven dat zo’n sympathieke man door de Duitsers werd verdacht van spionage.
Het was de avond van vrijdag 3 november 1944 toen de Duitsers aanklopten bij huize Romijn. “Mijn vader deed zelf de deur open en werd meteen gearresteerd. Wij hebben hem nadien niet weer gesproken. Echte huiszoeking hebben ze die avond niet gedaan. Wel hebben ze in verschillende kamers gekeken. Onze kamers moesten wij ’s avonds altijd op slot doen. Bij ons was ook nog een Duitser ingekwartierd en mijn moeder wilde niet hebben dat deze onverwachts in een van deze kamers kon komen,” aldus Mieke en Suus Romijn.
Dit beaamt ook Mina Klein Velderrman. “Ik lag al in bed toen een van die lieden mijn kamer binnenstapte, wat rond keek en zonder een woord te zeggen weer weg ging. Ik was er behoorlijk ondersteboven van, zo’n vreemde kerel plotseling bij je bed.” Even later hoorde ik van mevrouw dat ze de dokter hadden meegenomen. Achteraf hoorde ik dat er nog iemand in Markelo was opgepakt. Deze man is een paar dagen later weer vrijgekomen.”

Het gezin Romijn dat die avond wreed uit elkaar werd gerukt

“Beiden zijn opgepakt als gijzelaar en afgevoerd naar Almelo. Bij een razzia in Almelo is ook de bevolking van de gevangenis meegenomen en zijn ze in Wessum tewerkgesteld. Door verraad hebben de Duitsers later pas vernomen dat mijn vader bij de OD zat. Hij is toen in Wessum, waar hij als arts tewerk was gesteld, opgepakt en naar Lochem gebracht, daarna naar

Doetinchem en vandaar afgevoerd naar Neuengamme. Na de bevrijding kregen wij bezoek van een dokter Piron uit Dedemsvaart die het kamp Neuengamme had overleefd. Deze vertelde dat mijn vader aan dysenterie was overleden en hij daar bij was geweest. Bijzonderheden heeft hij verder niet verteld of mijn moeder heeft dat voor ons verzwegen," aldus Mieke en Suus.
Dat verraad in een rol heeft gespeeld na zijn arrestatie bleek duidelijk bij de huiszoeking die later plaats vond.
Mina: " Ze gingen direct naar de zolder waar een oude blikken trommel stond. In een van deze blikken was de armband verstopt die de verzetsstrijders moesten dragen bij de bevrijding. De blikken trommel was leeg. Mevrouw had deze band achter de schuur begraven."
Markelo kende in die tijd twee huisartsen, te weten dokter Wanrooy en dokter Romijn. Dokter Wanrooy was al eerder ondergedoken en toen dokter Romijn werd opgepakt zat Markelo zonder huisartsen. Dit werd zelfs de toenmalige NSB burgemeester Diemer te gortig want deze stuurde op 11 november 1944 een brief aan de Herrn Beauftragte des Reichkommissars für die Provinz Overijssel in Warnsveld waarin hij om vrijlating vraagt van dokter Romijn omdat in Markelo ook nog 500 vluchtelingen zijn ondergebracht. Deze brief (in ons archief) heeft echter geen bijdrage geleverd aan de vrijlating van Romijn.
Bij mijn bezoek aan de Heimatverein in Wessum (die zich ook bezighouden met de historie van Wessum) kreeg ik van de heer Dick Korte te horen dat in deze plaats inderdaad gevangenen waren ondergebracht, zoals krijgsgevangenen uit Frankrijk en de Oekraïne. Van belang voor dit onderzoek was dat er december 1944 ook 70 Hollanders bij kwamen. In totaal waren er van herfst 1944 tot februari 1945, ruim 400 Hollanders als dwangarbeiders daar ondergebracht. Wel was er een hospitaal geweest waar ook nonnen werkten. Jammer genoeg kon hij mij niet verder helpen want de gegevens over deze periode waren opgeborgen in het archief van de gemeente Ahaus. Bij dit archief kreeg ik van Dr. Margret Karras, archivaris van de stad Ahaus, de volgende gegevens:
Degenen die als dwangarbeider in Wessum of Ahaus terecht kwamen werden meestal geregistreerd. Politieke gevangenen stonden echter onder controle van de Polizei en werden niet bij de gemeente geregistreerd. Zodoende is ook niet na te gaan of er vanuit Ahaus of Wessum transporten met gevangenen naar Neuengamme of ander kampen plaatsvonden. Dat dokter Romijn vermoedelijk niet rechtstreeks van Almelo naar Neuengamme is gestuurd mag blijken uit het volgende:
Op 10 december 1944 werd in Markelo de heer Jacob Adriaan Hardenberg, secretaris van het waterschap De Schipbeek, wegens spionage gearresteerd (zie verderop in dit artikel). Deze werd vermoedelijk na zijn verhoor direct naar Neuengamme getransporteerd. Hij kreeg in dit kamp als Häftling nummer (gevangenennummer) 70904. Romijn die een maand eerder werd gearresteerd kreeg het gevangenennummer 70969. Het kan ook zijn dat dokter Romijn nog in Doetinchem was en met hetzelfde transport naar Neuengamme ging.

Romijn als soldaat 1914-1918

Spionage

Dokter Romijn woonde in Markelo in ‘t Planken Hoes’, Holterweg 22 (zie boek De Marke van Marckelo).
Hij werd geboren op 19 oktober 1893 in Apeldoorn. In de periode 1914-1918 was hij in militaire dienst. Hij werd gearresteerd voor spionage. Zijn functie binnen de ondergrondse was Hoofd Ordedienst, beter bekend als OD. Of hij werkelijk spionage heeft bedreven is niet te achterhalen, wel kwam ons het volgende ter ore:
Op maandag 20 november 1944 wordt Henk Jansen van `t Moazeveld gearresteerd. Hij is 17 jaar en wordt gevangen door de SD in Lochem. Op 26 novemberwordt hij overgebracht naar de strafgevangenis in Zutphen. Op 5 december komt het bericht dat Henk weg is uit Zuphen maar niemand weet waarheen, maar op 9 december is hij weer terug in Zutphen. Op 6 januari 1945 wordt Henk vrijgelaten. Hij is eind 2007 overleden. Henk heeft nooit gesproken over waarom hij is gearresteerd, maar achteraf blijkt hij dat hij de nummers etc. noteerde van de Duitse voertuigen die over de Lochemseweg reden. Deze gegevens zou hij hebben doorgegeven aan Dokter Romijn.

Er werd veel werk gestoken in het opleiden van inlichtingenmensen, die op geïmproviseerde observatieposten in woningen en andere gebouwen op strategische punten waren geïnstalleerd. Daar registreerden zij de voorbijkomende Duitse legervoertuigen systematisch naar kenteken en registratienummer. Deze gegevens gingen via koeriersdiensten naar een beperkt aantal centrale punten. Hierdoor kon een beeld worden gevormd van de routes die de Duitse legertransporten volgden, of waar ze zich op dat moment bevonden.

De heer J.A. Hardenberg werd geboren op 21 april 1905. Hij was secretaris van het Waterschap De Schipbeek en woonde aan de Goorseweg.
Over de arrestatie van de heer Hardenberg is het volgende bekend:

J.A.Hardenberg

*Binnen de ondergrondse waren vele verzetsgroepen en organisaties actief. Sommige wisten niet van elkaars bestaan.
Na D-Day wordt er eind september, begin oktober een inlichtingendienst georganiseerd. In het rayon -de kring Wierden- worden door verschillende mensen militaire waarnemingen verricht.
In Markelo worden hun bevindingen doorgegeven aan de heer Hardenberg die voor verdere doorzending zorgt. Dan vindt er in Almelo een SD overval plaats waarbij verschillende leden van de groep worden gearresteerd. Onmiddellijk worden de overige leden van de groep gewaarschuwd. Voor de heer Hardenberg uit Markelo en de heer Koopman uit Holten komt deze waarschuwing te laat.
Hij wordt gearresteerd op 10 december 1944 en sterft op 24 februari 1945 in het kamp Neuengamme, evenals de heer Koopman.*

Concentratiekampen

Nazi Duitsland heeft in bezet Europa 48 concentratiekampen gevestigd. Zeven van hen, te weten: Auschwitz/Birkenau, Belzec, Chelmno, Majdanek, Treblinka, Sobibor (alle in Polen) en Maly Trostenets (Wit Rusland) waren vernietigingskampen met hun beruchte gaskamers. In deze kampen hebben alleen al ruim 3 miljoen mensen de dood gevonden.

De overige kampen waren zogenaamde verzamelkampen (o.a. Westerbork, Amersfoort) en werkkampen. Tot deze categorie behoorde Neuengamme. Het waren in principe geen vernietigingskampen maar de mensen werden hier wel vernietigd. Ze stierven door onmenselijke toestanden in de kampen, gebrek aan voedsel, epidemieën en martelingen met de dood tot gevolg. O.a. in Neuengamme (55.000), Dachau (30.000), Mauthausen (95.000), Bergen Belsen (70.000), Ravensbrück (90.000).

Neuengamme

Het kamp Neuengamme werd op 13 december 1938 geopend en op 4 mei 1945 door de Geallieerden bevrijd. Tijdens deze periode verbleven ongeveer 106.000 mensen in dit kamp. Onder deze gevangenen bevonden zich ruim 5500 Nederlanders, waaronder 661 mannen uit Putten. Van de Nederlanders hebben 600 mensen de ellende overleefd.
Tot hen die hier de dood vonden behoorden een drietal Markeloërs, te weten Jan Cornelis Romijn, Jacob Adriaan Hardenberg (zie boven) en Jacob Oost.
In een brief van de gemeente die op 8 augustus 1945 is gezonden naar het gerechtshof te Arnhem lezen wij het volgende:

Jacob Oost werd op 10 december 1894 geboren te Vledder en woonde in Markelo aan de Stationsstraat. Hij was spoorweg-beambte en als gevolg van de staking bij de spoorwegen in 1944 een verzetspleger. Hij werd op 3 januari 1945 gearresteerd te Frederiksoord waar hij was ondergedoken. Volgens een mededeling van iemand, die inmiddels ook is overleden, zou de heer Oost op 2 juli 1945 in het concentratiekamp Neuengamme bij Hamburg zijn overleden.

Jacob Oost

In het Gedenkhaus bij het kamp Neuengamme, dat ik heb bezocht, hangen metershoge witte banen van ca 1 meter breed. Hierop staan in zwarte letters alle namen van hen die in dit kamp zijn overleden. De namen van Romijn en Hardenberg komen hier op voor, doch die van Oost niet.

Tevens zijn hier vitrines waar de Dodenboeken liggen. Dit zijn dictaatschriften waarin nauwkeurig werd bijgehouden wie er die dag gestorven was.

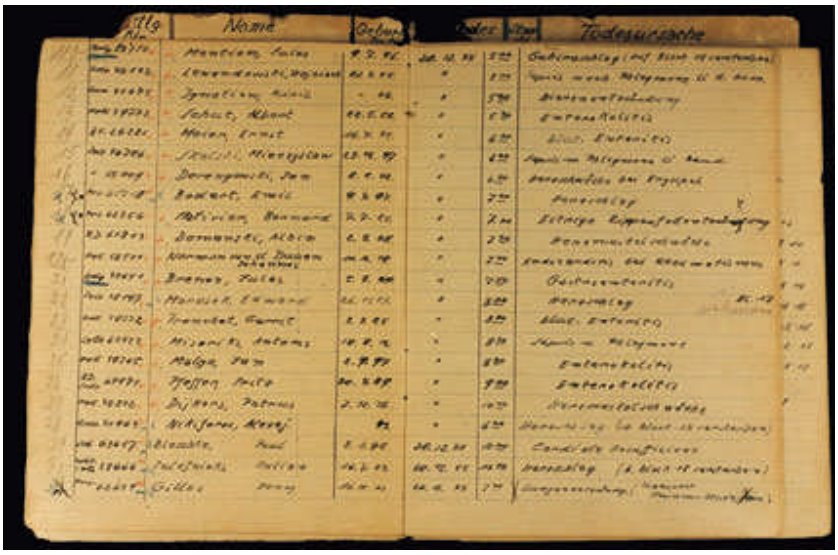

Dodenboek

Bij dit Gedenkhaus is buiten in het open gedeelte een grote gedenkzuil geplaatst en een beeld ‘Der sterbende Häftling’. Langs het pad naar deze zuil zijn tegels gelegd met op elke tegel de naam van het land waar de gevangenen vandaan kwamen.

In het kamp staat aan het begin het gebouw waarin de SS woonde en waar de administratie was ondergebracht. Hier bevindt zich nu het documentatiecentrum. Door zeer welwillende medewerkers kreeg ik antwoord op al mijn vragen en uitdraaien uit de computer.
Hieruit blijkt weer hoe grondig de Duitsers tewerk gingen. want zelfs de ouders van de gevangenen zijn hierop te vinden.
De barakken die in dit kamp waren zijn afgebroken tot op ca.40 cm boven de grond. Hierin is alle puin gestort. Men kan dus nog precies zien waar de barakken stonden en waarvoor ze dienden.
Zo is er één barak waar door een arts uit Berlijn experimenten werden uitgevoerd op joodse kinderen. Een dag voordat de Amerikanen kwamen om het kamp te bevrijden, zijn deze kinderen door de SS doodgeschoten.
Hoewel er officieel in dit kamp geen gaskamers waren zijn er twee keer een groep Russische krijgsgevangenen vergast door ze in een bunker op te sluiten en daarna gas naar binnen te laten stromen. Wel was er een crematorium voor hen die gestorven waren.

Krankenrevier IVa

Ab Mitte 1944 führte der Berliner SS-Arzt Kurt Heißmeyer Versuche mit Tuberkelbakterien in Neuengamme durch. Dazu wurde am Ende des Reviers IV ein Bereich abgeteilt. Zunächst dienten ihm zahlreiche erwachsene Häftlinge als Versuchspersonen. Im November 1944 ließ er 20 jüdische Kinder – jeweils 10 Jungen und Mädchen im Alter von 5 bis 12 Jahren – aus dem KZ Auschwitz kommen, an denen er die Experimente fortführte. Um die Spuren dieser Verbrechen zu beseitigen, ermordeten am 20. April 1945 im Außenlager Bullenhuser Damm SS-Angehörige die Kinder.

De barakken die in dit kamp waren zijn afgebroken tot op ca. 40 cm boven de grond. Hierin is alle puin gestort.

Ellende

Uit de weinige verhalen van hen die het kamp Neuengamme overleefd hebben, komen de gruwelijkheden die daar gepleegd zijn naar voren. Gevangenen hebben hun eigen urine gedronken. Ze kropen in een hoekje om te sterven. Er waren er die vloekten, baden, jammerden of gek werden. Ze waren allemaal gelijken, naakt, kaal geschoren, uitgescholden, geslagen, gemarteld, gebeten, geschopt, uitgehongerd en gedood.
Gevangenen werden vaak midden in de nacht uit bed gehaald voor strafappel. Hiervoor moesten ze urenlang, vaak naakt, buiten in de kou staan. Velen zijn gestorven door tal van oorzaken, o.a. ophanging, dood schieten, besmettelijke ziektes en ondervoeding. Er is echter maar een naam voor de doodsoorzaak: ”Nazisme.”
Een verhaal dat mij diep heeft getroffen gaat over Kerstavond 24 december 1944. De overlevende van dit kamp Jan van der Vliet vertelt er later over:

“*Op de appelplaats werd het aloude lied Stille nacht, heilige nacht gezongen. Een Hongaarse Jood, een musicus, speelde op onvergetelijke wijze de melodie op zijn viool en de duizenden mannen zongen: O, kerstnacht schoner dan de dagen, hoe kan Herodes ’t licht verdragen... Dit geluk was maar van korte duur, want na de eerste twee regels werden deze mannen opgeschrikt door pistoolschoten en gebrul van dozijnen bloedhonden die razend van de kennel kwamen aanstormen. De paniek laat zich dan ook met geen woorden weergeven. Onder de woedende aanvallen van de honden en het honend lachen van de SS trachtte een ieder zich een weg te vinden naar de barak waar hij thuis hoorde. Ouderen stortten neer en werden doodgelopen door duizenden voeten…*”
Het is niet te achterhalen of de drie Markeloërs daar ook bij zijn geweest. De appelplaats waar dit bovenstaande zich afspeelde, is nog intact.

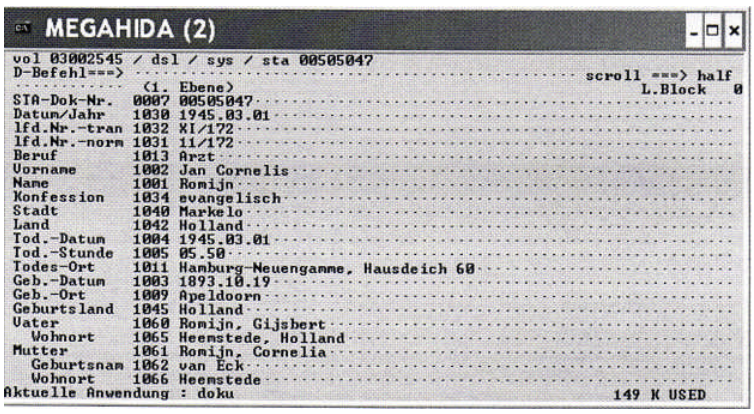

Op 23 maart 1945 heeft de toenmalige burgemeester van Markelo een brief gezonden: An das Krankenlazarett Neuengamme. Hierin heeft hij gevraagd om toezending van de persoonlijke bezittingen van de heer Romijn. Die bezittingen zijn inderdaad teruggekomen, ook zijn trouwring. De dochter Suze heeft van deze trouwring en van die van haar moeder, een hangertje laten maken dat zij dagelijks om haar hals draagt.

Op 18 mei 1946 vond er een proces plaats waarin de kampbeulen werden berecht. Veertien aangeklaagden werden schuldig bevonden, waarvan er elf werden opgehangen.

Wij begonnen dit verhaal met het waarom van de herdenking op 4 mei. Opdat wij niet vergeten. Wie een concentratiekamp heeft bezocht, of de verhalen van overlevenden heeft gelezen over wat er gebeurd is, opnieuw weer kan gebeuren, weet waarom wij moeten herdenken. Zo ook de Belgische dichteres Ina Staberg die de gedichtenbundel schreef “Neuengamme – ik kwam terug.”

Ik kwam terug van Neuengamme
en kon niet meer spreken
van pijn
om wat de mens
de mens heeft aangedaan

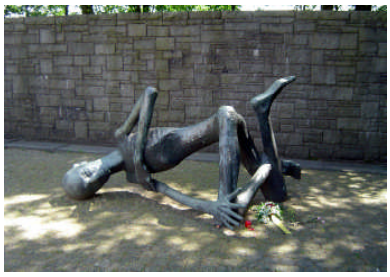

Het beeld ‘Der sterbende Häftling’
De stervende gevangene

GJL

Neuengamme (literatuur)

Madelon de Keizer: Putten, de razia en de herinnering
Madelon de Keizer, Gertjan van Setten en Evert Werkman: Dat kan ons niet gebeuren. Het dagelijkse leven in de Tweede Wereldoorlog.
Dr. Judith Schuyf: Nederlanders in Neuengamme
Coen Hilkbrink: De Ondergrondse
Russell Miller en de redactie van Time-Life boeken: De verzetsbewegingen
Coen Hilbrink: De Illegalen
Ludo van Eck: Het boek der kampen